

stylových norem a modelů; a tak pro nás styl může představovat určitý záchytný bod, bez něhož bychom se v rozbouřeném moři textů, intertextů, žánrů, ale i lingvistických a pomezních disciplín, asi úplně utopili. Pokusme se tedy propracovávat metodologii stylistiky dialogické, intertextové, komplexní, založené na integrační funkci stylu v nejširším smyslu.

JAN CHLOUPEK

Po dlouhá léta profesor univerzity v Brně, nyní působí především na fakultách Ostravské univerzity. Autor četných prací z dialektologie, syntaxe, stylistiky; srov. hlavně *Knížka o češtině* (Praha 1974), *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti* (Brno 1986), podíl na *Mluvnici češtiny III* (Praha 1987), hlavní autor *Stylistiky češtiny* (Praha 1990). Editor souborů *Reader in Czech Sociolinguistics* (Praha 1986) a *Studies in Functional Stylistics* (Amsterdam - Philadelphia 1993).

Koncepce stylu a předmět stylistiky

Když vyjmenovává Barbara Sandigová ve své *Stilistik der deutschen Sprache* (Berlin - New York 1986) několikere pojetí stylu, sotva si lze neuvědomit přínos a na druhé straně i určitou jednostrannost každého z nich: **Individualistickému** vděčíme zejména za rozbor slovesných děl uměleckých - jiných komunikátů zřídka. I tak byla průkazně odhalována širší výrazových prostředků národního jazyka, závisící právě na individuální intenci tvůrce. **Psychologická** koncepce obracela pozornost k vlastní tvorbě autorově, pomíjela její působení na adresáta. **Statistická** orientace hodlala dobrat se akribicky podložených výsledků, jenomže vždy nutně zůstávala vzhledem k potenciálu komunikátů kusá. **Excepcionální** rozbor se zaměřovaly na markantní slohotvornou aktivitu, méně postihovaly komplexní stavbu komunikátu. **Selektivní** analýzy byly vyčerpávající, přece však jednostranné. **Sociolingvistická** teorie pojala do svého zkoumání všechny složky komunikačního procesu, avšak svým záběrem stylistiku zjevně přesahuje a v něčem ji podceňuje. **Funkční** lingvistika přispěla stylistickému bádání svou teorií funkčních stylů: dosáhla vyšší abstrakce v argumentaci, nicméně její pojetí závisí vlastně na shrnujícím rázu společensky důležitých komunikačních oblastí (věda, umění, běžná komunikace, oficiální kontakt, publicistika a žurnalistika). Navíc se v jejím chápání řešil vztah mluvené a psané řeči povytce jako autonomnost odvozená od odlišného kanálu - nikoli **na**to jako různá míra vázanosti těch nebo oněch komunikátů na situaci hic et nunc. **Generativní** gramatika operovala přece jen omezenějšími řadami jazykových prostředků a formalizace přístupu tu myslím ledasjakému objevu vpravdě zabraňovala. **Textová** lingvistika záslužně obrací

pozornost k nadvětným strukturám, též k faktorům situativním, některé poznatky však byly formulovány už dříve (při rozboru “výpovědi”, např. různých konektorů), jiné zase neumožňují snadnou abstrakci a konfrontaci. Poučme se z každé z těchto koncepcí - žádná z nich však nemůže odpovědět na všechny otázky, s kterými se lingvistika obrací na stylistiku.

Z osvědčených pracovních pojmů stylistiky vychází soudím poněkud oslaben známý “výběr jazykových prostředků”, uvážíme-li bezalternativní stereotypnost některých komunikátů, přesto stále ještě slohově markantních (srov. např. často připomínaná hlášení nádražního rozhlasu, úmrtní oznámení, diplomy, části bohoslužeb a jiných ceremoniálních aktů). Mimoto se vtírá otázka, zda značná míra seřadatelnosti s komunikační situací vůbec výběr ze synonym umožňuje, sotva např. v běžné řeči mluvené. Či lze říci, že jedině možný výběr byl učiněn pro první komunikační situaci svého druhu a poté bylo vyjádření už automaticky aplikováno jinými produktory v obdobných komunikačních situacích? - O to větší důraz by měl být kladen na “uspořádání jazykových prostředků” (a už aktualizované, nebo automatizované), na úspěšnost uskutečňování komunikačního záměru a na dosažení komunikačního cíle.

Vlastní pole stylistiky představuje opravdu vnitřně jazyková stratifikace, jež se opírá o jazykové, (úže řečeno) slohové normy - těch jsou si produktor i adresát vědomi. Poněvadž však každý komunikát existuje ve společenské interakci, stalo se právem stylistiky přihlížet při výkladu i k rozmanitým vnějším faktorům konstituujícím komunikát a upravujícím řečové jednání komunikantů.

Při analytické i syntetizující argumentaci bychom zásadně měli odlišovat komunikáty umělecké, v nichž vystupuje jazyk jako prostředek komunikační hry vyvolané mezi autorem, postavami uměleckého díla a vnímatelem - a všechny ostatní komunikáty: v těchto se pak opět zásadním způsobem uplatňují řečotvorné faktory, stále ještě nesubsumovatelné pod funkční styly, faktory, které formují řeč mluvenou a psanou. Mluvenou řečí se jednak převádějí komunikáty z psané podoby (předčítání), jednak vytvářejí komunikáty nevázané na komunikační situaci (ústní vypravování), posléze pak (a právě to je její funkční doména) stává se sama součástí komunikačních situací hic et nunc, dotváří je. Psaná řeč jako garant společenského vývoje člení se dále na funkční styly, z nichž odborný a publicistický se zjevně dotýkají komunikačních oblastí nejdůležitějších. Mluvenost a psanost se projevují dílem jako primární způsoby komunikace, dílem jako sekundární.